

De koninklijke rijtuigen

In enkele woorden: De Belgische Spoorwegen bewaren in hun erfgoedcollectie zes koninklijke rijtuigen van grote artistieke waarde. Drie van deze rijtuigen werden gebouwd in het begin van de 20e eeuw en werden gebruikt door koning Leopold II en Albert I. De drie andere rijtuigen dateren van het einde van de jaren 1930 en vervoerden koning Leopold III en Boudewijn I. De koninklijke treinen werden gebruikt voor de reizen van onze vorsten in België en in Europa, en werden ook ter beschikking gesteld van buitenlandse staatshoofden tijdens hun officiële bezoeken aan België.

Houten ontwerp voor het wapenschild van de koninklijke trein (Ref. 4254)

Leopold I

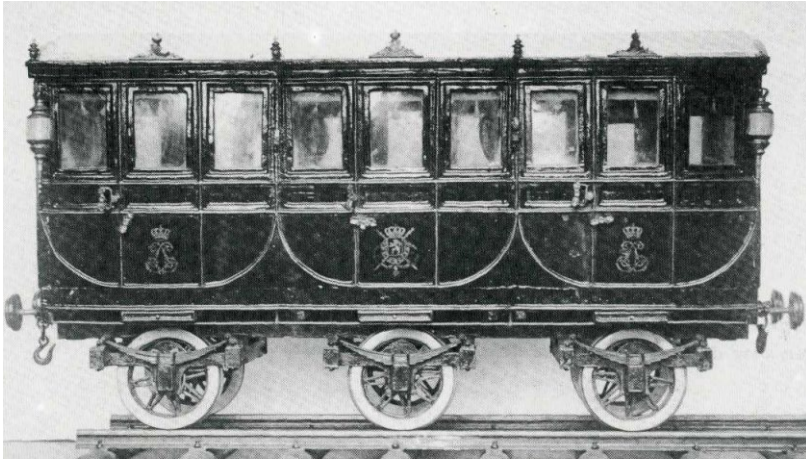
Na de revolutie van 1830 werd België onafhankelijk. Leopold I kwam op 1 juli 1831 op de troon. Het werd al snel duidelijk dat de natie alleen levensvatbaar zou zijn als er snel doeltreffende communicatiemiddelen beschikbaar werden gesteld. Na talrijke parlementaire projecten en debatten stemden de Kamers eind april 1834 voor een wet die het principe vastlegde van de aanleg en exploitatie van een spoorwegnet door de staat. De tegenstand tegen de komst van de 'stalen monsters' op het grondgebied was hevig, maar dankzij de Luikse minister Charles Rogier en de steun van Leopold I werd de wet op 1 mei daarop door de koning bekrachtigd. Hij wijdde het eerste traject van de Noordelijke Lijn, tussen Brussel en Mechelen, in op 5 mei 1835.

België werd zo de eerste staat op het Europese continent die een echt spoorwegnet ontwierp.

Leopold I gebruikte de trein voor officiële verplaatsingen. In 1836 vermeldde de pers van die tijd¹ een konvooi *bestaande uit drie berlines, evenveel overdekte wagens en de koninklijke berline ...*

De tweede koninklijke berline werd in 1841 gebouwd door Pauwels.

In 1848 werd in een ministerieel besluit een nieuwe koninklijke berline, A3 genaamd, vermeld.² Dit was het eerste rijtuig met drie assen. Het beschikte over drie grote olielantaarns op het dak en had spaakwielen.

De berline A3 van Leopold I gebouwd in 1848 (Ref: boek Vandenberghen C3456)

De berline A3 was al geavanceerder wat betreft vering en stoot- en treksystemen.

Na de dood van Leopold I werd hij opgevolgd door zijn tweede zoon, Leopold II. Net als zijn vader was hij een treinliefhebber en gebruikte hij ook koninklijke berlines voor zijn officiële reizen.

Het koninklijke wagenpark omvatte, behalve de berlines van koning Leopold I, een koninklijke A1-galaberline, diligences, goederenwagens en dienstwagens.

De rijtuigen van de koninklijke trein werden met gas verlicht en de verwarming, die vroeger door kachels werd verzorgd, werkte nu met warmwatercirculatie van het type thermosifon met een individuele boiler in elk rijtuig. De rijtuigen waren uitgerust met de snelwerkende Westinghouse-rem met alarm.

De koninklijke trein van Leopold II en Albert I

Deze koninklijke trein werd tussen 1901 en 1912 gebouwd voor koning Leopold II en werd later gebruikt door koning Albert I. Hij bleef in dienst tot 1938.

De buitenkant van de rijtuigen was chocoladebruin geschilderd, de officiële livree van de Belgische Staatsspoorwegen.

Uittreksel uit : 'De koninklijke treinen', (Ref. A556531)

¹ Journal de Belgique: 17/04/1836

² A betekent een koninklijk rijtuig, B betekent aanvullend materieel en C betekent materieel voor korte ritten.

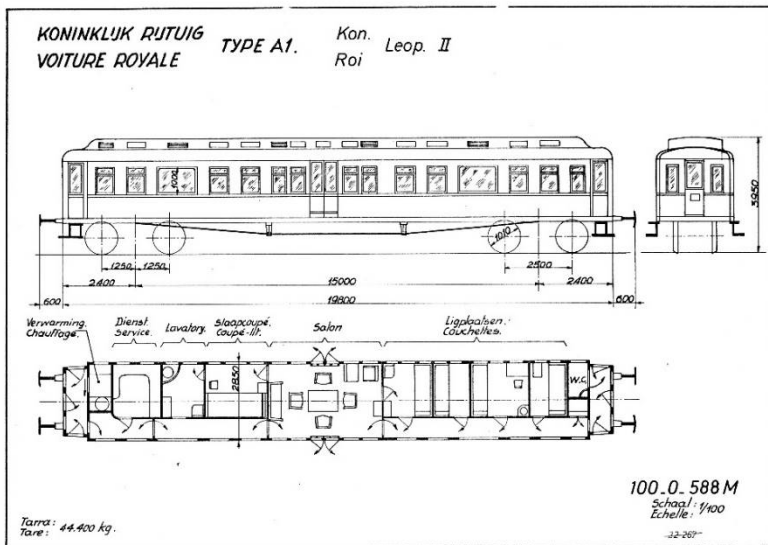
DE KONINKLIJKE BERLINE OF HET SALON- EN SLAAPRIJTUIG, werd in de zomer van 1899 persoonlijk door Koning Leopold II besteld bij Georges Nagelmackers. Op 28 februari 1900 werden de definitieve plannen door de CIWL ter goedkeuring opgestuurd. Overeenkomst verzonden per brief op 11 mei 1900.

De *Compagnie Générale de Construction* in Saint-Denis (Frankrijk), een dochteronderneming van CIWL, was verantwoordelijk voor de bouw.

Het rijtuig werd in 1901 afgeleverd onder het nummer A2. Het kreeg het nummer A1 in het materieeloverzicht van het hof in 1921, na de verdwijning van de berline A1 uit 1883.

Het rijtuig bestaat uit een luxueuze salon, een slaapcompartiment met toilet voor de koning, vier slaapcompartimenten, een dienstruimte en een verwarmingsruimte.

De zijgangen lopen van de eindbalkons naar het centrale salon, dat ook bereikbaar is via buitendeuren. Het compartiment van de koning is rechtstreeks toegankelijk vanaf het centrale salon. De gangen en de slaapafdelingen zijn opgeluisterd met versieringen en ornamenten in art-nouveaustijl, terwijl het salon eerder aan Lodewijk XVI-stijl doet denken. In het salon zijn de muren en meubels van gepolijst mahoniehout.

Bron : NMBS

Slaapcompartiment van de koninklijke trein van Leopold II/Albert I (Ref. 3411)

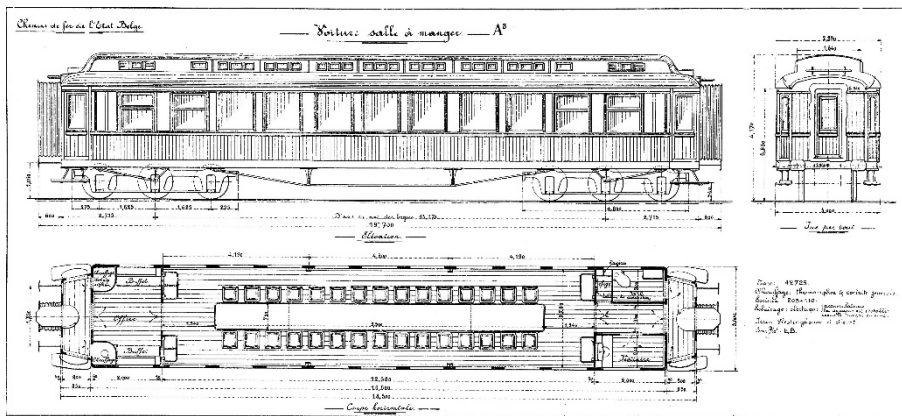
medaillons en allegorische figuren. Er werden kroonluchters van verguld brons met lampenkap geïnstalleerd om het plafond te verlichten. De wandbekleding is heldergroen, net als het fluweel van de fauteuils dat versierd is met gestileerde bladmotieven. De afgeschuinde spiegels geven een indruk van ruimte. Het rijtuig werd voor het laatst gebruikt op 21 en 24 november 1938. Het werd gespaard tijdens de oorlog en is tot op vandaag bewaard gebleven.

Het centrale salon, dat ook bereikbaar is via buitendeuren. Het compartiment van de koning is rechtstreeks toegankelijk vanaf het centrale salon. De gangen en de slaapafdelingen zijn opgeluisterd met versieringen en ornamenten in art-nouveaustijl, terwijl het salon eerder aan Lodewijk XVI-stijl doet denken. In het salon zijn de muren en meubels van gepolijst mahoniehout. Het plafond is versierd met een schilderij op doek met bloemmotieven, landschappen in

Salon in rijtuig A1 (Ref. 3411)

HET CONFERENTIE-EN RESTAURATIERIJTUIG A2

Schema van het A2-eetzaalrijtuig (Ref. C3456 p.266)

zichtslijst van 1921 staat het vermeld als A2, na de hernummering van de rijtuigen. Dit nummer werd gehandhaafd in de lijst van materieel die aan koning Leopold III ter beschikking werd gesteld en die werd opgesteld op 1 oktober 1934.

Oorspronkelijk werd een lange tafel in het midden van het rijtuig opgesteld, in de lengte. De indeling van het interieur werd later veranderd, waarbij de tafels parallel geplaatst werden, loodrecht op de lengteas van het rijtuig.

Het interieur is in Lodewijk XVI-stijl. De meubels en panelen zijn gemaakt van gepolijst mahoniehout

De grote zaal in rijtuig A2 (Ref. 3412)

Dit rijtuig heeft een grote ruimte die gebruikt werd als grote eet- en vergaderzaal. Ernaast is een bijkeuken met een buffetkast, een wasruimte en een toilet. Het werd in 1905 in dienst genomen. Het chassis is geheel van metaal.

Bij zijn indienststelling werd het rijtuig genummerd als A3 in de officiële materieellijst van het Hof van ZM Leopold II. In de over-

zichtlijst van 1921 staat het vermeld als A2, na de hernummering van de rijtuigen. Dit nummer werd gehandhaafd in de lijst van materieel die aan koning Leopold III ter beschikking werd gesteld en die werd opgesteld op 1 oktober 1934.

Oorspronkelijk werd een lange tafel in het midden van het rijtuig opgesteld, in de lengte. De indeling van het interieur werd later veranderd, waarbij de tafels parallel geplaatst werden, loodrecht op de lengteas van het rijtuig.

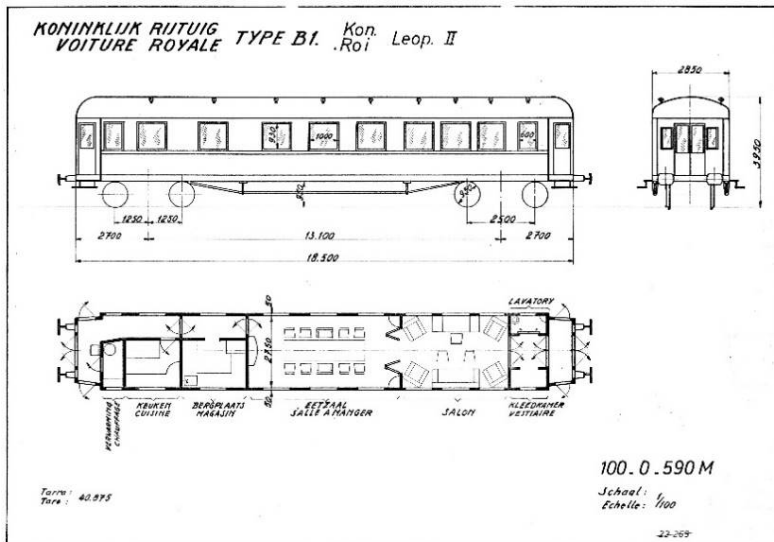
Het interieur is in Lodewijk XVI-stijl. De meubels en panelen zijn gemaakt van gepolijst mahoniehout en versierd met motieven in verguld brons en parelmoer. De met leer beklede zetels en de vier kasten zijn versierd met een medaillon met het monogram 'A' van koning Albert I.

Het ronde dak werd onderbroken door een lichtstraat. Naast deze bron van natuurlijk licht is het plafond versierd met een schilderij op doek met allegorische afbeeldingen in verband met tafelgenoevens. Het geheel is rijk versierd met spiegels, gordijnen en vergulde bronzen armaturen.

Het rijtuig werd buiten dienst gesteld in april 1938. Het voldeed niet meer aan de toen geldende comfort- en veiligheidscriteria.

Ook dit rijtuig werd gespaard tijdens de Tweede Wereldoorlog.

HET SALON-EN EETZAALRIJTUIG B1

Bron: NMBS

stijl; de eetkamer is in Lodewijk XV-stijl. De vloer van het rijtuig is bedekt met vast tapijt, met uitzondering van de keuken en bijkeuken.

Salon gevolgd door de eetkamer van rijtuig B1 (Ref. 3413)

Het rijtuig B1 werd pas in 1912 gebouwd en dus alleen door koning Albert I gebruikt.

Het bestaat uit een luxueuze salon en een kleine eetkamer die de hele breedte van het rijtuig in beslag nemen

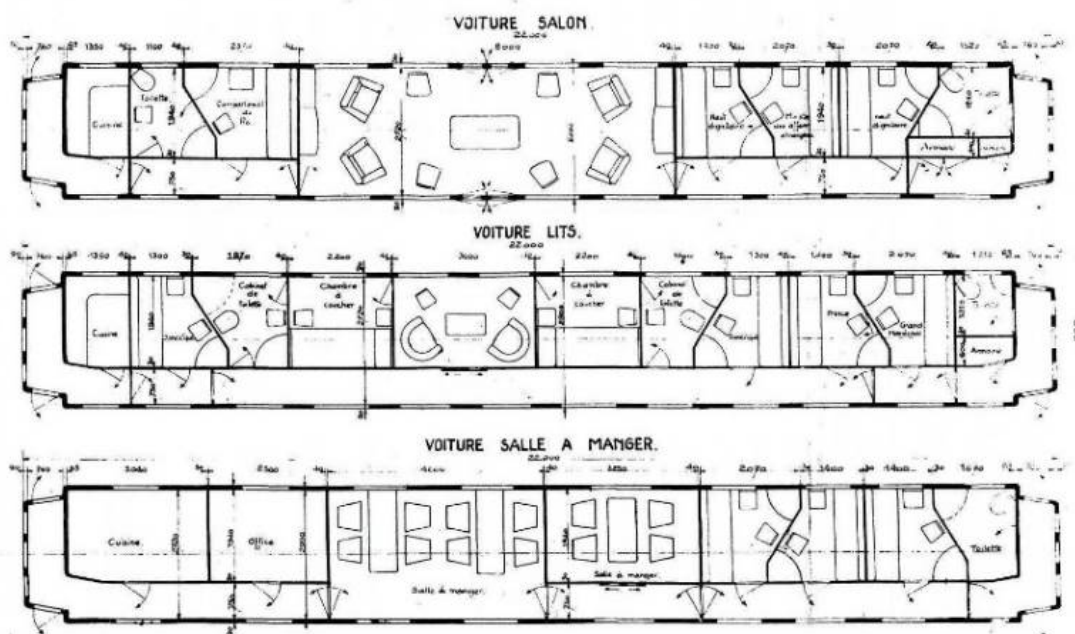
De twee kamers zijn direct met elkaar verbonden. Naast de eetkamer bevinden zich een bijkeuken en keuken, die via een zijgang toegang geven tot het balkon.

Aan de andere kant van het rijtuig liggen de toiletten en een vestiaire, die toegankelijk zijn via een centrale gang die van het balkon naar het salon leidt.

Het interieur van het salon is in art-deco-

De eetkamermeubels zijn gemaakt van massief eikenhout. De stoelen hebben rotan rugleuningen en de hoekkastjes zijn bekleed met een marmeren tablet. De meubels in het salon zijn versierd met inlegwerk van verschillende soorten hout, ivoor, parelmoer enz. De stoelen zijn bekleed met een gestreepte stof. De plafonds van beide compartimenten zijn versierd met schilderijen op doek. Het geheel is versierd met gordijnen, verluchtungsrozen, radiatorkasten en bronzen verlichtingsarmaturen.

De koninklijke trein van Leopold III en Boudewijn I

Uittreksel uit 'Majesteit, hier zijn uw treinen!' (Ref. C3419)

houten materieel werd voor de laatste keer gebruikt op 21 en 24 november 1938, tijdens de officiële reis van Leopold III naar het Nederlandse hof.

De raad van bestuur van NMBS besloot op haar vergadering van 11 december 1937 dat het niet langer mogelijk was de koning met dit verouderde materieel te laten reizen. Een nieuwe koninklijke trein werd in 1938/1939 gebouwd door de centrale werkplaats van NMBS in Mechelen. Verschillende privéfirma's waren betrokken bij de decoratie van het interieur.

Deze trein werd tot 1982 regelmatig gebruikt voor verschillende verplaatsingen van onze vorsten of leden van buitenlandse koninklijke families of buitenlandse presidenten die België bezochten. Koning Boudewijn I heeft het onder meer gebruikt voor de plechtige opening van de Brusselse Noord-Zuidverbinding op 4 oktober 1952.

Na 1982 hebben onze vorsten nog treinreizen gemaakt, maar dat was dan met klassiek NMBS-materieel. Deze koninklijke trein bestaat uit drie rijtuigen: een salon-, een eetzaal- en een slaaprijtuig. Bovendien konden verschillende andere voertuigen in de treinsamenstelling worden opgenomen, afhankelijk van de behoeften.

Deze koninklijke trein werd gebouwd voor koning Leopold III. Hij werd grotendeels voltooid met bestaande rijtuigen en goederenwagens die voor hun nieuwe bestemming helemaal omgebouwd werden. Rijtuig nr. 1 werd speciaal voor de koninklijke trein gebouwd en getuigt van het comfort en de technologie van die tijd.

Het materieel dat de koninklijke familie in 1937 gebruikte bestond uit in totaal 28 voertuigen. Het ging om het houten materieel van de trein van koning Albert I, waarvan de rijtuigen daterden van voor de Eerste Wereldoorlog. Dit

HET SALONRIJTUIG

De buitenkant is donkergroen geschilderd en alle buitendeuren hebben een koninklijke kroon. Het koninklijke wapen is ook afgebeeld op de zijwanden onder het grote raam in het salon. Het salonrijtuig werd normaal gebruikt door de vorst of een andere prominente reiziger.

Aan de ene kant geeft de hal uit op het grote salon. Dit is ingericht met fauteuils en neemt de hele breedte van het rijtuig in beslag.

Salonrijtuig van de koninklijke trein 'Leopold III/Boudewijn I' (Rijtuig nr. 1) (Ref. 3407)

Grote salon (Ref. 3407)

Het is omgeven door zeer grote ramen. Dan zijn er drie slaapcompartimenten, toiletten en een elektriciteitskast.

De andere kant van de hal leidt naar het privé-kabinet van de koning waarin een werktafeltje, twee fauteuils en een slaapbank staan, met daarnaast een toilet met douche en een bijkeuken. De bijkeuken is voorzien van al het nodige comfort met een gasfornuis, koelkasten en een roestvrijstalen gootsteen.

Een vast tapijt bedekt de vloer van het rijtuig, waarop op sommige plaatsen oosterse tapijten gelegd zijn.

Intrekbare trap van het salonrijtuig (Ref. 3407)

In het interieur is veel gebruik gemaakt van mahoniehout en van andere exotische houtsoorten (lijsten uit wengé, stijlen van uitgesneden palmhout, sierlijsten uit avodiré).

Het kabinet is bekleed met panelen van notenhout en met linnen stoffen.

Een wandtapijt met een hertenjachttafereel (getekend Victor Stuyvaert) siert de achterkant van het grote salon. Gordijnen, spiegels en bronzen kandelaars versieren het geheel.

Salonrijtuig (Ref. 3407)

HET EETZAALRIJTUIG

Keuken van het eetzaalrijtuig nr. 2 (Ref. 3408)

Het eetzaalrijtuig heeft een grote en een kleine eetzaal, een keuken met bijkeuken, drie compartimenten met bedden, toiletten en een elektrische kast. De grote eetzaal, die de hele breedte van het rijtuig in beslag neemt, biedt plaats aan twaalf gasten.

Het interieur is zeer luxueus met mahoniehouten panelen aan weerszijden, ingelegd met palmhout. De gestileerde motieven stellen een bos voor met een antilope, vogels en tropische planten.

De gordijnen zijn gemaakt uit bruin fluweel en zijde. De twee tafels in de grote eetzaal zijn ingelegd met Kaukasisch notenhout en de fauteuils zijn bekleed met beige varkensleer. In de kleine eetkamer, voor vier personen, zijn twee nissen bekleed met verguld leer. In een ervan staat een lamp met een kristallen voet.

De buitenkant is donkergroen geschilderd en alle buitendeuren hebben een koninklijke kroon.

Grote eetzaal in rijtuig nr. 2 (Ref. 3408)

HET SLAAPRIJTUIG

Het slaaprijtuig heeft twee koninklijke suites met een slaapkamer, een badkamer en een kamer voor de kamerheer of het kamermeisje. Tussen de suites ligt het ontbijtsalon.

Het rijtuig bestaat uit twee compartimenten met bedden, een toilet en een bijkeuken. Aan het andere eind staat een elektriciteitskast.

Het geheel is luxueus.

Vast tapijt bedekt bijna de hele vloer. De bijkeuken en badkamer hebben betegelde vloeren. De panelen van de zijgangen zijn gemaakt van mahoniehout, ingelegd met palmhout. Het ontbijtsalon is bekleed met panelen in eikenhout met randen uit palissander. Het bevat een halfovale ingelegde eiken tafel en een hoekkast, ook van eikenhout.

Ontbijtsalon in slaaprijtuig nr. 3 (Ref. 3409)

De muren van de koninklijke vertrekken zijn bekleed met verguld leer. De kamers zijn uitgerust met een bed dat over de lengte van het rijtuig loopt, een zetel, een kleerkast en een eikenhouten bureau. Een grote draaiende spiegel vormt de hoek van een van de wanden. Al het houtwerk, de meubels en de ondermuren zijn versierd met gevlamde panelen van tropisch hout. De muur boven het bed is bekleed met panelen uit verguld leer in een bijpassende kleur. De jaloezieën zijn ook van leer.

En er is meer ...

Behalve NMBS stelde ook de Nationale Maatschappij van de Buurtspoorwegen (NMVB) speciale rijtuigen ter beschikking voor koninklijke verplaatsingen.

Het zogenaamde 'koninklijke' rijtuig, genummerd A165, werd in 1907 gebouwd door *Franco-Belge*. Het goed verzorgde interieur had de bijzonderheid dat het twee compartimenten met zes plaatsen bood, elk gescheiden door een centraal platform. Het zou gebouwd zijn voor Leopold II. Het wordt nu bewaard in het Trammuseum in Schepdaal.

Daarnaast was er nog een 'koninklijk' rijtuig op het kustnet, genummerd A1625, dat in 1956 werd gesloopt.

Catherine Walravens

April 2022

Beknopte bibliografie

- Artikels:**
- La dynastie et les chemins de fer - Le train royal, Trans-Fer ; N° 75 (01 05 1991), p.26-29, K2253
- Le train royal. Trains (Fr) ; Vol. 2 ; N° 9 (01 04 1947), p.15-18, K37338
- FRENAY P. Rail (Le) - Revue mensuelle des oeuvres sociales de la SNCB ; N° 52 (01 12 1960), p.4-7, K21497
- FRENAY P. De Koninklijke trein. Spoor (Het) - Maandblad van de sociale werken van de NMBS, 01-11-1960. P. 4-7, ill. K21498
- JACOBS P. CUYT S. De koninklijke trein. Rail-Revue - Driemaandelijks Tijdschrift voor de Tram- en Treinhobby, 01-10-1993, p.46-48, K16211
- LAURENT H. Une belle marche : Le train royal du 30 octobre 1955, Rail et Traction (01 05 1956), p.111-116, ill. K21807
- VANDENBERGHEN J. Le train royal. Rail (Le) - Revue mensuelle des oeuvres sociales de la SNCB ; N° 7 (01 07 1988), p.15-19, ill., K569436
- VANDENBERGHEN J. de koninklijke trein, Spoor (Het) - Maandblad van de sociale werken van de NMBS ; N° 7 (01 07 1988), p.15-17, ill. , K569611
- Boeken:**
- Découvrez le train du roi Léopold II.* Bruxelles : SNCB, 2001, 2 p., ill., I058
- Découvrez le train du roi Léopold III.* Bruxelles : SNCB, 2001, 2 p., ill., I060
- De koninklijke trein.* Brussel : NMBS, 1990, 2 p., ill., I004
- De koninklijke treinen* - Brussel : B-Holding, Train World, 2013, 24 p., ill. A556531
- La dynastie et les chemins de fer.* Bruxelles : SNCB, 1990, 2 p., ill. I005
- Le train royal.* Bruxelles : SNCB, 1990, 2 p. ill. I003
- Les trains royaux.* Bruxelles : B-Holding, 2013, 24 p. ill. A556527
- Ontdek de trein van koning leopold II.* Brussel : NMBS, 2001, 2 p., ill., I059
- Ontdek de trein van koning leopold III.* Brussel : NMBS, 2001, 2 p., ill., I061
- BEHREND G. *Histoire des trains de luxe. De l'Orient-Express au TEE.* Fribourg : Office du livre, 1977, 216 p., ill., C618155
- CLOSE G. THIRY M. 50 ans de transport voyageurs. 50 jaar reizigersvervoer. 1930-1985. Volume 2. Deel 2. Liège : GTF éditions asbl, 1985. – 462 p. C3688
- DES CARS J.; CARACALLA J-P. Les trains des rois et des présidents. Denoël, 1992, 191 p. ill. C702113
- GUIZOL A. *La Compagnie Internationale des Wagons-Lits.* Chanac : La Régordane, 2005. - 223 p. : ill. ; C702051
- JACOBS P. *De Koninklijke trein. Materieel, inzet vanaf 1938.* Jenka, 1993, ill. 89 p., C3405
- PYPEN W. *50 ans de transport voyageurs Tome 1, Les voitures métalliques de la SNCB. 1930-1985.* Bruxelles : ARBAC, 1987, 370 p. : ill. ; C3686

VANDENBERGHEN J. *Majesté, Voici vos trains ! (Matériel de la Cour)*. Bruxelles : SNCB, 1986, 125 p. ill. C3419

VANDENBERGHEN J. *Majesteit, hier zijn uw treinen ! (Hofmaterieel)*. Brussel : NMBS, 1986, 78 p., ill. C3418

VANDENBERGHEN J. *Recueil du matériel à voyageurs à trois essieux et à bogies de l'Etat belge. 1835 - 1926*. Bruxelles : SNCB, 1984, 369 p. ill., C3456

VANDENBERGHEN J. *Verzameling van het reizigersmaterieel met drie assen en dat met draaistellen van de Belgische staatsspoorwegen 1835-1926*. Brussel : NMBS, 369 p., ill. C3455

Voor een grondiger zoekopdracht kunt u onze database raadplegen met de volgende trefwoorden:

Bibliotheekcatalogus: koninklijke familie, koninklijke trein van Léopold II en Albert I, koninklijke trein van Leopold III en Boudewijn I

Museumcollectie: koninklijke trein, trein Leopold II / Albert I, trein Leopold III / Boudewijn I, Leopold II (1835-1909), Albert I (1875-1934), Leopold III (1901-1983), Boudewijn I (1930-1993), koningshuis